

ПОНЯТТЯ ТА ЕЛЕМЕНТИ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ГРОМАДЯН У СФЕРІ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ

Плиска В. В.,

*викладач факультету європейського права та правознавства
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

Щоб зрозуміти суть та правову природу адміністративно-правового механізму забезпечення прав і свобод громадян у сфері запобігання та протидії корупції в першу чергу необхідно визначити поняття такого механізму та його структуру.

Для відповіді на запитання «Що таке механізм адміністративно-правового забезпечення прав і свобод громадян у сфері запобігання та протидії корупції?», необхідно проаналізувати сутність понять «механізм забезпечення прав і свобод громадян» та «адміністративно-правовий механізм».

На думку О. Наливайко, механізм забезпечення прав і свобод людини – це діяльність органів держави і місцевого самоврядування, громадських об'єднань і громадян із створення умов (гарантій) для правомірної та неухильної їх реалізації і захисту [1, с. 22]. В свою чергу К. Горностай наголошує, що захист прав і свобод людини та громадянина – це і є механізм забезпечення суб'єктивного права компетентними органами чи самим суб'єктом цього права [2, с. 51]. «Механізм забезпечення прав і свобод людини та громадянина – це процес цілеспрямованої діяльності компетентних органів щодо сприяння реалізації прав і свобод людини та громадянина, їх охороні і захисту», – зазначає В. Демиденко [3, с. 9].

Враховуючи такі підходи до визначення поняття «механізм забезпечення прав і свобод людини», адміністративно-правовий механізм забезпечення прав і свобод громадян у сфері запобігання і протидії корупції може бути визначений як спеціальний процес діяльності державних органів та органів місцевого самоврядування щодо створення належних умов реалізації, охорони та захисту прав і свобод громадян від протиправних корупційних дій, який виконується

шляхом застосування спеціальних заходів адміністративно-правового характеру.

Слід зауважити, що теорія в адміністративного права на сьогодні не містить чіпких та обґрунтованих поглядів щодо структури, форм і функцій адміністративно-правового механізму забезпечення прав і свобод громадян у сфері запобігання та протидії корупції. В деяких наукових роботах автори роблять акценти, здебільшого, на засоби і способи боротьби з корупційними елементами. Інші науковці наполягають, що права і свободи потребують лише захисту, а сам механізм забезпечення цих прав і свобод не розглядають взагалі. Втім, на мою думку цілком обґрунтовано, що будь-який правовий механізм являє собою впорядковану і організовану систему зі своєю власною структурою, тобто певним набором елементів. На підтримку цього виступає і А. Колодій, який виокремлює наступні елементи механізму забезпечення прав і свобод громадянина: а) норми права; б) правовідносини; в) акти безпосередньої реалізації прав і обов'язків; г) акти застосування норм права [4, с. 136].

На думку О. Олійника, механізм правового регулювання включає в себе, окрім норм права та правовідносин, процес правореалізації, правосвідомість і правову культуру культуру та законність правового регулювання [5, с. 123].

Як ми бачимо, погляди науковців на структуру механізму правового регулювання достатньо схожі. Трансформуючи структуру механізму правового регулювання на адміністративно-правовий механізм забезпечення прав і свобод громадян, можна відзначити, що він складається з невід'ємних елементів, без яких його існування позбавлене змісту (основні) та з елементів, без яких його існування не буде достатньо ефективним (факультативні) [6, с. 66].

Основними елементами адміністративно-правового механізму забезпечення прав і свобод громадян є: 1) норми права; 2) акти реалізації норм права; 3) правовідносини.

Ще з теорії держави і права, ми знаємо, що норма права – це базовий елемент будь-якого механізму правового забезпечення. Кожна норма права повинна мати зовнішнє вираження, якого вона набуває через прийняття нормативно-правового акту. Однак, часто така норма може виконувати не ті функції, які на неї були покладені через її нечіткість, або бажання «підігнати» її під чийсь «інтерес». В цього ракурсі цілком справедливо погодитися з думкою, що ефективність правової норми напряму залежить від професійного та правильного тлумачення норм права [7, с. 331].

Таким чином, механізм забезпечення прав і свобод людини і громадянина у сфері запобігання та протидії корупції базується на правовому регулюванні суспільних відносин, що здійснюється нормами права. Звідси випливає, що основою адміністративно-

правового механізму забезпечення прав і свобод громадян у сфері запобігання та протидії корупції є адміністративно-правова норма.

Не менш важливу роль в механізмі правового забезпечення прав і свобод громадян відіграють правовідносини. Фактично, за допомогою правовідносин завдання та розпорядження правових норм переносяться на суб'єктивні права та обов'язки суб'єктів. У сфері запобігання та протидії корупції поведінка суб'єктів адміністративних правовідносин залежить від тих суб'єктивних прав і обов'язків, якими їх наділила правова норма. Наприклад, норма формує правило поведінки посадової особи, а через правовідносини формується її модель поведінки у конкретних правовідносинах, зокрема в момент отримання пропозиції щодо вчинення корупційного правопорушення. Інше питання чи є ця посадова особа правосвідомою, чи володіє достатнім рівнем правових знань для відмежування корупційного правопорушення від інших незаконних дій і як вона відноситься до права взагалі. Це є додатковими характеристиками правовідносин, але чітка норма права щодо запобігання та протидії корупції, яка належним чином реалізується в нормативному акті та трансформується в суб'єктивні права та обов'язки осіб через за допомогою правовідносин – є запорукою успіху у подоланні цього антисоціального явища.

Як вже зазначалося вище, окрім основних, базових елементів адміністративно-правового механізму існують ще додаткові (факультативні), які впливають на ефективність та надійність такого механізму. Серед цих факультативних елементів варто виділити юридичні факти, правосвідомість, акти тлумачення адміністративно-правових норм, правовий режим законності та гарантії забезпечення прав і свобод.

Роль юридичних фактів у структурі адміністративно-правового механізму забезпечення прав і свобод громадян у сфері запобігання та протидії корупції доцільно проілюструвати на прикладі статті 172-3 Кодексу України про адміністративні правопорушення. Відповідно до положень даної статті, «Пропозиція або надання службовій особі неправомірної вигоди безпосередньо такій чи іншій особі у розмірі, що не перевищує п'яти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, у тому числі за ціною, нижчою за мінімальну ринкову, - тягне за собою накладення штрафу від п'ятдесяти до ста п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян» [8]. Юридичним фактом у даному випадку є пропозиція або надання службовій особі неправомірної вигоди. Встановлення адміністративної відповідальності за допущення такого юридичного факту є основою протидії корупції.

Що стосується другого факультативного елементу, правосвідомості суб'єктів правовідносин, то його значення полягає у відображенні правової дійсності у поглядах, уявленнях цих суб'єктів про право. В залежності від цього і формується занадто завищена

думка про роль права (правовий ідеалізм) чи цинічне негативне ставлення до права, яка супроводжується постійним публічним його порушенням (правовий нігілізм), а можливо і розчарованість у праві, що призводить до пошуку інших можливих засобів вирішення проблем. Серед таких засобів одне з перших місць і посідає корупція.

Наступним додатковим елементом адміністративно-правового механізму забезпечення прав і свобод громадян у сфері запобігання та протидії корупції є правовий режим законності. Даний елемент характеризується неухильним дотриманням норм права всіма суб'єктами таких правових відносин. Однак, через високий рівень правового нігілізму, правовий режим законності в Україні характеризується великою кількістю проблем через повсякденне нехтування правовими нормами, створенням норм права, вигідних лише певним суспільним групам. Все це у сукупності призводить до того, що суб'єкти правовідносин позбавлені можливості ефективного захисту своїх прав.

На ефективність механізму адміністративно-правового механізму захисту прав і свобод громадян у сфері запобігання та протидії корупції має також неабиякий вплив і проблема різного розуміння та застосування норм права. Для наочного прикладу вказаної проблеми розглянемо положення статті 172-5 Кодексу України про адміністративні правопорушення. Відповідно до даної норми «Порушення встановлених законом обмежень щодо одержання дарунка (пожертви) - тягне за собою накладення штрафу від двадцяти п'яти до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією такого дарунка (пожертви)» [8]. Незважаючи на просте, на перший погляд, формулювання даної норми, її тлумачення може призвести до ряду запитань. Так, невідомо, чи можна накласти адміністративне стягнення на посадову чи службову особу у випадку, коли вона прийняла дарунок від третьої особи в позаробочий час шляхом оплати останньої спільної вечері в ресторані чи поїздки за кордон. В одному випадку такі випадку можуть бути елементом звичайних відносин з колегами чи друзями, а в іншому – прояву подяки за прихильне ставлення державного службовця по відношенню до якогось особистого питання, проблеми. Неоднакове розуміння даної норми призводить до того що під таким варіантом розвитку подій з-під адміністративного покарання тікають правопорушники, які «вдідлячують» за вчинення посадовими та службовими особами дій, які підпадають під ознаки корупційного правопорушення. В такій ситуації нечіткість регламентування понять «дарунок», «обмеження щодо одержання дарунку» призводить до обвинувачення невинних і звільнення винних осіб від покарання. Вирішити дану проблему покликані акти тлумачення норм права, які покликані встановити зміст норм права з метою їх правильного застосування. При нечіткості

формування тої чи іншої норми права належне тлумачення стає умовою правильного регулювання відповідних суспільних відносин.

Нарешті останнім додатковим елементом механізму адміністративно-правового механізму захисту прав і свобод громадян у сфері запобігання та протидії корупції є гарантії забезпечення прав і свобод. Поняття «гарантії» охоплює усю сукупність об'єктивних і суб'єктивних чинників, спрямованих на практичне забезпечення прав та свобод, на усунення можливих перешкод їх повного або належного здійснення [9, с. 555]. Гарантії забезпечення прав і свобод громадян є важливим факультативним елементом адміністративно-правового механізму забезпечення прав і свобод громадян у сфері запобігання та протидії корупції, під якими розуміються всі можливі умови, засоби, способи, які забезпечують дотримання та охорону прав і свобод особи.

Належна гарантованість прав і свобод людини та громадянина характеризується наявністю в державі ефективного правосуддя. Механізм адміністративно-правового забезпечення прав і свобод людини та громадянина в теорії не включає в себе як елемент адміністративне правосуддя. Однак вся судова система в частині захисту прав громадян, і деякі органи виконавчої влади теоретично і практично є складовою механізму адміністративно-правового забезпечення цих прав [10, с. 280].

Підсумовуючи, можна зазначити, що структура адміністративно-правового механізму забезпечення прав і свобод громадян у сфері запобігання та протидії корупції складається з таких елементів: а) адміністративно-правова норма; б) акти тлумачення адміністративних норм; в) адміністративно-правові акти; г) адміністративні правовідносини; д) юридичні факти у сфері корупційних правопорушень; е) правосвідомість суб'єктів корупційних діянь; є) рівень діючого в державі режиму законності; ж) адміністративно-правові гарантії дотримання та охорони прав і свобод громадян.

Список використаної літератури:

1. Наливайко О. І. Правовий захист людини як предмет дослідження загальної теорії права // Держава і право: збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки. – Вип. 12. – К.: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2001. – с. 18–24;
2. Горностаєв К. Захист, охорона, гарантії прав і свобод людини і громадянина: співвідношення понять // Держава і право: збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки. – Вип. 12. – К.: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2001. – С. 51–55;

3. Демиденко В.О. Утвердження і забезпечення конституційних прав та свобод людини і громадянина в діяльності міліції: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02.- Київський національний ун-т ім. Т.Шевченка. – К., 2002. – 16 с.;
4. Колодій А. М. Теорія держави і права: навч. посіб. / А.М. Колодій, В.В. Копейчиков, С.Л. Лисенков та ін.; за заг. ред. С.Л. Лисенкова, В. В. Копейчикова. – К.: Юрінком Інтер, 2002. – 368 с.;
5. Олійник А. Ю. Теорія держави і права: навч. посіб. / А.Ю. Олійник, С.Д. Гусарев, О.Л. Слюсаренко. – К.: Юрінком Інтер, 2001. – 176 с.;
6. Стеценко С.Г. Адміністративне право України: навч. посіб. / С.Г. Стеценко – К.: Атіка, 2008. – 624 с.;
7. Цвік М.В. Загальна теорія держави і права: підр. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закладів освіти / М.В. Цвік, В.Д. Ткаченко, Л.Л. Богачова, О.В. Петришин, С.М. Олейников; М.В. Цвік (ред.) / Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. – Х.: Право, 2002. – 432 с.;
8. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 р. // Відомості Верховної Ради.- 1984.- додаток до № 51.- С.1122;
9. Юридична енциклопедія / Ю.С. Шемшученко та ін. (ред.); НАН України, Інститут держави і права ім. В.М. Корецького. –Т. 1. А – Г. – К.: Видавництво “Українська енциклопедія” ім. М.П. Бажана, 1998. – 669 с.;
10. Салищева Н.Г. Административный процесс в СССР / Н.Г. Салищева. – М.: Юридлит., 1964. – 158 с.

Науковий керівник – Лазур Я.В., доктор юридичних наук, професор, декан факультету Європейського права та правознавства ДВНЗ «УжНУ».